

Azért is érdekesek ezek a József Attilára utaló „áthallások”, mert tudjuk jól: a hatalom is kialakította a maga József Attila-képét, s önmagát nem egy esetben a József Attila-i törekvések letéteményesének tartotta. Buda Ferenc genezisében ismerte meg az 1956 utáni politikai berendezkedés természetét, ezért nem lehettek illúziói a későbbiek során sem . . .

A *Falak könyve* címet viseli az 1956-os és a rákövetkező esztendő verseit tartalmazó ciklus, s a *Túl a falon* címet írta a költő a nyolcvanas évtized — válogatott — versei fölé. A folytonosság azonban nem csak a cikluscímekből érezhető, noha évtizedek teltek el a két ciklus verseinek megírása között. Úgy gondolom, mindez nem egyszerűen azzal magyarázható, hogy Buda Ferenc visszafelé is megteremtette a maga börtönverseit, ahogy utaltam is erre, sokkal inkább világlátásából, annak folytonosságából ered. Korjellemző, számvető versek a nyolcvanas évek versei is, bár a konkrétumok helyét egyre erősebben tölti be a *történelem* faggatása. Az évtizedek múltjába merülő történelmet kutatja *Ázsia felett* című versében, az „*elhallgatott és elhallgattatott*” történelemlről szól a '83 című versben, Petőfit idézi az 1988 márciusára írott versben. Ugyanakkor természetes változás is megfigyelhető a két ciklus világa között, s csupán a felszíni jegyeknél maradnék, ha a versek hosszának növekedéséről és számának csökkenéséről szólnék. Mélyebb, s jelentősebb dologról van szó. Buda Ferenc költészete saját világának vállalására és annak a külső világgal való szembesítésére épül. Az évtizedek múlása, az 1956 után lassú átmenetekkel kialakuló puha diktatúra időszaka azonban éppen ezt a szembenállást mosta, „maszatolta” el. Nem csak a szólás értelmessége kérdőjeleződött meg, hanem a korábban értelemmel bíró szerep vállalásának érdekessége is. Nem véletlen, hogy Nagy László műhelyéről szólva Buda Ferenc „tisztább levegőt, nyíltarcú ellenséget”, egyszóval tisztultabb, átláthatóbb viszonyokat kívánt magának és kortársainak. S amikor ez a kívánság elfelejtődött, következett — következik a hallgatás. Másképpen aligha értelmezhető a két ciklus közötti különbség — legyen szó akár a terjedelemlről, akár a hangvétellről. (*Arany Lapok Kiadói Kft., 1991.*)

FÜZI LÁSZLÓ

Krónikás és siratóénekek helyzetünkről

SERFŐZŐ SIMONRÓL

Két könyve is megjelent 1990-ben Serfőző Simonnak. A *Veszteségeink gyűlnek* vegyes műfajú, ám tematikus válogatás az eddigi életműből az Eötvös Kiadó gondozásában. Az *Elsötétült arcom* új verseskönyv a Szépirodalmi Kiadó és a miskolci Új Kilátó Irodalompartoló Egyesület kiadásában. Szükségesnek érzem a kiadók részletező felsorolását is, hiszen manapság lassan már önmagában az is érdem lesz, ha valaki élő irodalmi mű, különösen verseskönyv közzétételére vállalkozik.

A verseskönyv a nyolcvanas évek új termését adja közre. (Ezt megelőzően — az összegyűjtött versek 1984-es kötetét nem számítva 1982-ben jelent meg a *Büntelenül* c. könyve Serfőzőnek.) A *Veszteségeink gyűlnek* pedig az eddigi pálya azon alkotásaiból válogat, amelyek a személyes életsors, az útra bocsátó és máig fogva tartó szűkebb társadalmi környezet, valamint a magyarság egészének sorskérdéseit állítják a középpontba. Szerencsés és találó a könyvnek ez a hármas rétegzettsége, mert pályaképet és az átélt történelemről jellegzetes tükörképet egyaránt ad, s mindezt egy olyan pillanatban tervezte és szerkesztette meg az alkotó, amelyben az általa egyértelműnek tartott igazságok még nem törték szét a pártállam korlátait. A nyolcvanas évek lírai „pillanatképe” és a tematikus keresztmetszet tökéletesen egybecseng egymással, s ezzel nem csupán a tényszerűen is feltárt helyzet évtizedeken át tartó lényegi azonosságát bizonyítja a költő és a riportter, hanem önmaga irodalomszemléletének és poétikájának állandóságát is.

Mi is hát Serfőző Simon írói-emberi alapélménye? Mielőtt erre kitérnénk, azt is tisztázandónak érzem, hogy miért használom az emberi-írói alapélmény kifejezést. Hiszen a huszadik században egyre uralkodóbbak az olyan poétikák, amelyek tudatosan és határozottan, nemegyszer mereven szétválasztják az emberi és az írói személyiséget. Ennek jogosultságát, nemegyszer alkati, nemegyszer írói célkitűzésbeli indokoltóságát ellenezni botorság lenne. Ám ugyanolyképpen botorság lenne a szét nem választó, úgymond „hagyományos” szemléleteket eleve lenézni, korszerűtlennek, indokolatlannak tartani. Van, aki életet, van, aki irodalmat, van, aki életet és irodalmat visz jellegadóan a műbe, s ennek megfelelően, de részben az ettől függetlenedő befogadói motiváltság alapján is, többféle lehet maga az értelmező befogadás is. S azt se feledjük lehetőleg, hogy az „irodalom” is „élet”, s ugyanakkor az esztétikai megformáltság minimális követelményeinek eleget téve az „élet” is „irodalommá” változhat át. Gondoljunk csak legegyszerűbb példaként az ön-életírások végtelen változatosságára és nem szűnő népszerűségére!

Nos, Serfőző Simon határozottan a szét nem választó típusba tartozik, vállalva ezzel a várható, kiszámítható következményeket is, hiszen egy erőszakos divathullámmal került szembe. A híresség persze neki is jólesett volna, ám elsődleges szempontja nem volt, nem lehetett ez, hiszen nem bújhatott el sehová sem az elől a felelősség elől, amely számára szétbonthatatlanul összekapcsolta a szólni nem tudók, a szegények dolgát és az írói munkát. Benne komolyan soha föl nem merült Babits Jónás prófétájának menekülési kísérlete lehetőségként, bár prófétává lenni ő sem vágyott, s azzá nem is lett, mert talált helyette magának lélekhez illőbb magatartást: a krónikásét. Feljegyezni- és reflektálnivaló mindig akadt, hiszen a történelem mindegyre „történik”, s ha ehhez képest valami szinte „mozdulatlan”, akkor azt kell szóvá tenni. Serfőző Simon emberi-írói alapélménye éppen ez a feloldhatatlannak mutakozó kettősség: a történelmi dinamika és a mozdulatlanság egyszerre való jelenléte Magyarországon, az ő életidejében, azaz a szocializmusnak nevezett korszakban.

Mindennek a tény- és élményanyagát természetesen szolgáltatja az élettrajzi háttér, a tanyasi paraszti gyerekkor, a városi segédmunkáslét, majd az értelmiségivé emelkedés, de oly módon, hogy azt továbbra is meghatározza a „vidéki”, bár rohamosan iparosodó városi lét, s a folyamatos és elszakíthatatlan kötődés az elbocsátó környezethez. „Nem menekülhetett” Serfőző

Simon sem, de olyannyira nem, hogy számára nemcsak hogy Párizs, de még Budapest sem adatott meg. Személyes vesztesége volna ez? Életrajzilag bizonyosan. Költőileg azonban aligha. Mert így megőrizhetett és teljesebbé tehetett egy olyan szemléletmódot, amely — az Európához képest persze rendkívül szerény — magyar történelmi dinamika ellentétéként látta a magyar mozdulatlanságot is, s így ennek a dinamikának az árnyoldalait, a viszonylagosságát, a hamisságát és a hazugságait is tisztábban vehette észre. Amikor tehát valaki esetleg finnyásan olvasgatja a sok tanyai sarat, trágyaszagot, ingázó létet, szegénységet, kisémmizettséget, akkor próbáljon meg e mögé is tekinteni. Jelképnek lehet újszerűbb a belbudai lakásban tartott verebek élet-története, ám ez a kettő — ha úgy tetszik, hát szélsőségeként — a mai magyar irodalom szinképe, s igenis, a mai magyar valóságé is. Amiként a két világháború közötti korból esztelenség volna mondjuk Kosztolányi Dezső polgárházait és Móríz Zsigmond parasztportáit akár csak feltételesen is szembeállítani egymással, vagy-vagy választást sugalmazva, olyképpen esztelenség ma is az élményanyag és a megformálásmód bármily lényegi eltéréseit tenni meg az értékelés alapjául. Hiszen ezek az élmények együtt adják Magyarországot, akár tudatosul ez bennünk, akár nem.

Ha a lényegi szemléleti állandóságon belüli elmozdulásokra figyelünk Serfőző Simon munkáiban, akkor már a két kötet címe is irányt jelöl. *Veszteségeink gyűlnek* és *Elsötétült arcom* — egyaránt folyamatot jelöl, az értékvesztését, a komorodását: az objektív helyzetét, és az e helyzetet átélő, arra reflektáló költőt, akinek a gyülekező veszteségektől elsötétül az arca. Az elmozdulás nem csak a tények rögzítésében és az érzelmi reflexiókban mutatkozik meg. Korábban — a hetvenes évek derekáig — inkább a lemaradás-tudat és a felzárkózásigény volt nála a hangsúlyos. Tehát lényegében a Váci Mihály-féle szemlélethez hasonlóan, bár nem indulatosan és érzelmesen, hanem tárgyyszerűen és keserűségbe fordulóan rögzítette hazánk keleti felének általános lemaradottságát, s ezen belül külön a perifériára kerülő falvakét, tanyavilágét. A helyzetet azonban inkább fejlődési rendellenességnek tartotta, amin voltaképpen csak elhatározás és szervezés kérdése változtatni. Nos, ez a szemlélet sokban módosult. Kimosódott belőle a dinamizálhatóvá tétel optimizmusa. S az átélt helyzet általánosítódott, a tények most nyerték el a maguk sugallatos jelképiségét. A nyolcvanas években a végekből egyértelműen Magyarországgá lett, s ami korábban a részt írta le és minősítette, az most átsugárzott az egészre. Nem csak a végek, de egész Magyarország népe került most már méltatlan és megalázott helyzetbe.

Ez a jelképesség szinte megkövetelte, hogy a térbeli jelentéstágulás mellett megjelenjen az időbeli is: a történelmi sors képe. S míg Váci Mihálynál — igaz, egy dinamikusnak mutatózó évtizedben — a történelmi sors is a jelenbeli változás indokoltságát, a bekövetkező javulás szükségszerűségét motiválta, addig Serfőző Simonnál mindez már fordítva lesz. A történelem csak elmélyíti azt az igazságot, s végérvényessé teszi, hogy *veszteségeink gyűlnek*. S nem is kell túl messzire visszamennie az időben, a személyes mellett elég a családi emlékezetet megbolygatnia, elég az elhallgatott igazságokat felfedeznie. S így arra is rá kell döbennie, hogy éppen a veszteségeink körül a legnagyobb a hallgatás. A hetvenes évek még inkább csak arra adott szemléleti teret is, megszólalási lehetőséget is, hogy a „természetes” veszteségekről, a lélekszám — akkor még csak várható — csökkenéséről adjon hirt az

írástudó, az *Egykék országáról* versben és prózában, arról, hogy „van itt minden, csak élet nincs a házban”. Másrészt arról a „viszonylagosnak” nevezhető vesztéséről, amit a lakosság költözöködési iránya, a falvak elnéptelenedése jelzett. A nyolcvanas években melléjük nyomul a közelmúlt történelme: a második világháború temetetlen és elhallgatott halottainak sokasága, akiknek számára *Feledésből az emlékmű*, 1956 hősei, „akiket kitiltottak tudatunkból”. S mivel a feledés, a tiltás a Kádár-kor harmadszázadában kövesült meg, a történelem nyomoréksága mellé nyomul, ugyanakkora súllyal a történelmi emlékezet megnyomorítottsága is. Egymásra találnak a különböző tendenciák, egymást erősítik a rosszindulatú hullámok: *vesztéseink gyűlnek*.

S így már nem az egyenlőtlen fejlődés hibája róható csak a hatvanas—hetvenes—nyolcvanas évek számlájára, hanem az is, hogy „A népboldogítás nevében / államosították sorsunkat, amibe beleszólni se / hagytak — ma sem akarnak!”. Az is, hogy „Elhallgattuk és hányszor, / nem beszéltük ki a bajt.” Az is, hogy „lesöprik tudatunkat, / mint a padlásokat”. Az is, hogy „magunkat pusztítjuk”. Az is, hogy „Ahány szándék, akarat van, / az mindegyik megcsonkítva.” S az is, hogy „Bizodalma nincs, / a mának él már a jövő is. / Ideiglenes létre / tértünk át. Berendezkedett / átmeneti, ideiglenes / sorsra az ország: / távlattalan időkre.”

Aki végigolvassa e két kötetet, beláthatja, hogy az életrajz és az ország tényei ténszerűen, hitelesen, lényegkiemelően mutatkoznak meg. A *Vesztéseink gyűlnek* riportokkal, családi dokumentumokkal, feljegyzésekkel, versekkel egy pálya keresztmetszetében, az *Elsötétült arcom* versei a felismerések évtizedének tanulságaként rögzítik a „nem menekülhetsz” változatlanul érvényes alapmagatartásából következő igazságokat. A krónika Magyarországról szól, s mint annyiszor történelmünkben, most is keserves dolgokat kell rögzítenie. A krónikás ének ezért nemegyszer átvált siratóénekebe, megőrizve tárgyiaságát, férfiasságát. Miként volt ez nemegyszer már a 16. században is, amikor nevezetes emlékezetű Tinódi Lantos Sebestyén például így szólott: „Sírva vesziköl mast szegín Magyarország”. S ez a *most*, ez a *szegénység* tart azóta is. Európában élünk ugyan 1100 éve, de a végeken, s végváraink állapota és mennyisége siralmas. S nem szívderítő a védők állapota sem, akár anyagilag, akár erkölcsileg vizsgáljuk őket. Ez sem újdonság. Az, ami korábban meglódult dinamikájú centrumnak mutatkozott Serfőző Simon látószögében is, a nyolcvanas években inkább közeledett a leghagyott vidékhez, mint Európa igazi centrumához. S ma már az egész ország végvár, s a végvárak és a végváriak csak együttesen megőrzők is, újjáépítők is. Láthatjuk, honnan jövünk, elképzeljük a hovát is, de oda csak e felismerésen át vezethet út. Ez is tény, a krónikás és a siratóénekekből következő.

VASY GÉZA